

constitutes an integral part of the concept of "operatively-searchable provision of pre-trial investigation".

It was emphasized that the use of security measures under the legal procedure foreseen for the clandestine investigative measures would allow, in the conditions of fixing the actual data on unlawful actions of criminals directed against participants in criminal proceedings, court employees, law enforcement bodies or members of their families, to immediately impose them in criminal proceedings as evidence of the relevant criminal activity.

The mentioned additions are only the first step towards the construction of a modern legal framework and the transformation of operational and investigative activities and the clandestine investigative measures into the form of secret investigations.

Given the fact that security measures should be preventive and should be an obstacle to the probable and real threats to the lives and health of those who promote justice, the data that may be the basis for the application of appropriate security measures need not necessarily take the form of evidence, they should be taken into account by the investigator, the prosecutor, the investigating judge when considering the application for the application of security measures. The ways of improving the security of persons involved in confidential cooperation during the pre-trial investigation of offenses of beneficial and violent direction is fairly to amend existing criminal procedure, operational search laws and relevant interagency regulations on the specification of the content, organization of the use of results, including during certain types of clandestine investigative measures, and procedures for the implementation of the data obtained in the criminal process, taking into account the recommendations provided in this article.

Keywords: security, pre-trial investigation, confidential cooperation, crimes of selfish-violent direction.

УДК 343.9 (477)

Р. П. Чича

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ОТРИМАННЯ ЗРАЗКІВ ДЛЯ ЕКСПЕРТИЗИ

У статті визначено сутність отримання зразків для експертизи. Охарактеризовано юридичну природу їх отримання. Розглянуто процесуальний порядок та особливості отримання зразків для експертизи залежно від особливостей кримінального провадження. Проаналізовано наукові погляди авторів щодо окремих аспектів отримання зразків для експертизи. Дійдено висновку, згідно з яким механізм отримання зразків для експертизи потребує дальшої розробки та вдосконалення.

Ключові слова: кримінальне провадження, судова експертиза, отримання зразків, слідча дія, освідування особи.

Постановка проблеми. Зміни кримінального процесуального законодавства, пов'язані з прийняттям КПК України 2012 року [3], призвели до переформатування низки інститутів і положень, що існують у межах кримінального процесу. Не оминули зазначені зміни й окремі норми процесуального закону, що стосуються отримання зразків для експертизи. Недостатнє висвітлення, відсутність багаторічної практики з причини зміни

законодавства, а також низький рівень теоретичної дослідженості деяких аспектів, протиріччя кримінального процесуального закону обумовлюють потребу уважного аналізу та з'ясування сутності отримання зразків для експертизи, зокрема негласного отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження.

На практиці отримання зразків для експертизи пов'язано з дальшим призначенням та проведенням експертного дослідження для отримання доказів. З огляду на важливість експертного висновку для всього процесу доказування актуально звернутися до послідовного розгляду правової природи та деталей отримання й використання зразків у кримінальному судочинстві.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Визначення сутності та порядку отримання зразків для експертизи під час кримінального провадження розглядали такі вчені, як Ю. П. Аленін, Р. С. Белкін, І. В. Бурков, В. Д. Берназ, А. Ф. Волобуєв, Т. В. Варфоломеева, О. Б. Соловйов, М. Я. Сегай, М. В. Салтєвський, В. О. Коновалова, В. П. Колмаков, Н. С. Карпов, К. В. Тарасенко, В. В. Циркаль, В. Ю. Шепітько, М. Г. Щербаковський та інші. Попри це, а також з огляду на реформування кримінального судочинства питання отримання зразків для експертизи є актуальним і на сьогодні.

Формування цілей. Метою статті є аналіз окремих питань отримання зразків для експертизи в кримінальному провадженні.

Виклад основного матеріалу. Стаття 245 чинного КПК України передбачає отримання зразків для проведення експертизи, що відбирає сторона кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У разі, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснює суд або за його дорученням залучений спеціаліст. Порядок відібрання зразків з речей і документів встановлено згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів.

Традиційно, питання відібрання зразків для експертизи має декілька дискусійних моментів, важливих для розуміння природи цієї процедури.

Перший дискусійний аспект пов'язаний з тим, що окремі науковці відносять такі зразки до речових доказів. У кримінальному процесі питання щодо правової природи зразків для експертизи та їх співвідношення з речовими доказами має декілька основних підходів: 1) зразки для порівняльного дослідження є речовими доказами; 2) зразки для порівняльного дослідження мають самостійне доказове значення; 3) зразки для порівняльного дослідження відіграють допоміжну роль у доказуванні. На нашу думку, треба погодитися з тими авторами, які вбачають відмінність природи речових доказів і зразків для експертизи. Зокрема, Г. Глобенко наголошує, що в деяких випадках об'єкти, які визнаються речовими доказами, або сліди на них використовуються як зразки для експертизи. Здійснивши докладний аналіз ст. 98 КПК України, учений доходить висновку, що законодавець визначає це поняття надто широко. Із цих позицій зразки, оскільки вони виступають засобами до встановлення обставин учиненого кримінального правопорушення, безумовно, треба було

б відносити до речових доказів. Проте таке рішення навряд чи можна вважати правильним. Передусім це пов'язано з тим, що речові докази долучаються до матеріалів кримінального провадження та зберігаються в ньому до набрання вироку законної сили (ст. 100 КПК України). Суд має досліджувати речові докази та оцінити доказове значення кожного з них. Своєю чергою, зразки суд не досліджує та не оцінює, а дослідженню підлягають лише результати експертизи, для якої отримання зразків є одним з елементів її проведення. Навіть більше, до моменту судового розгляду зразки вже можуть взагалі не існувати, оскільки будуть витрачені під час проведення експертизи. Із цього випливає, що відносити зразки для експертизи до речових доказів є недоцільним [1, с. 252]. Схожої думки дотримується й І. Крицька, зазначаючи, що можна дійти висновку про відмінність природи зразків для порівняльного дослідження та речових доказів, оскільки зразки не мають усіх властивостей останніх. Визнати їх самостійним процесуальним джерелом доказів не має потреби, оскільки вся інформація, що в них міститься та має значення для кримінального провадження, після проведення відповідного експертного дослідження стає змістом висновку експерта [2, с. 104].

Другим питанням, щодо якого існують різні погляди науковців, є віднесення процедури відібрання зразків, за своєю природою, до різних процесуальних дій: 1) слідчі дії; 2) заходи забезпечення кримінального провадження; 3) самостійні процесуальні дії.

Зокрема, відповідно до ст. 245 КПК України отримання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів передбаченими статтями 160–166 КПК України. Своєю чергою, отримання біологічних зразків у особи здійснюється за правилами освідчення особи (ст. 241 КПК України), тобто здійснюється на підставі постанови прокурора та, за потреби, за участю судово-медичного експерта або лікаря, які залучаються для проведення процесуальної дії як спеціалісти.

Часто відібрання зразків визначають саме як слідчу дію. Більшість авторів називають одним з важливих критеріїв (ознак) слідчих дій безпосередню спрямованість слідчої дії на збір та перевірку доказів. Ще одним критерієм вони також називають наявність фактичних і юридичних підстав. Під фактичними підставами слідчих дій учені розуміють наявність даних, відомостей, інформації, що визначають необхідність проведення слідчої дії. Крім того, фактичні підстави автори ділять на загальні та спеціальні, указуючи до того ж, що різниця між загальними та спеціальними підставами провадження слідчих дій полягає в характері відомостей, що викликають необхідність їх провадження. Поряд з цими властивостями слідчих дій у криміналістичній і процесуальній літературі називають такі ознаки, як їх процесуальний характер, здійснення слідчих дій тільки після початку кримінального провадження, за винятком випадків, безпосередньо зазначених у законі, проведення їх слідчим у межах досудового слідства, тактичну обґрунтованість і вибірковість, наявність внутрішньої структури кожної конкретної слідчої дії. Зокрема, свого часу схожу позицію висловлював С. Шейфер [12, с. 121]. З огляду на те, що відібрання зразків

виконується для проведення експертизи як окремої слідчої дії, на нашу думку, правильно розглядати відібрання зразків як перший, можливо, підготовчий етап експертного дослідження, об'єднаний з ним однією метою.

Третім важливим аспектом визначення місця отримання зразків для експертизи в системі процесуальних дій є повнота правової регламентації самої процедури. Чинний КПК України не містить переліку зразків, окремих норм, присвячених процедурі отримання та спеціального порядку закріплення. Так, М. Багрій указує, що закон не подає, але й не обмежує перелік зразків, які можуть отримуватися для порівняльного дослідження, тому вони можуть уміщувати будь-які матеріальні об'єкти: сліди, пов'язані з життєдіяльністю людини, мікросліди, сліди транспортних засобів, викрадене майно, сировину, напівфабрикати тощо [8, с. 259]. Водночас, скажімо, чинний КПК Казахстану передбачає окрему главу «Отримання зразків», яка складається з восьми статей, що докладно регламентують отримання зразків для порівняльного дослідження не тільки у живих осіб, але й передбачають отримання зразків для порівняльного дослідження як самотійної слідчої дії при отриманні зразків від неживих об'єктів та надають орієнтовний перелік таких зразків. Зокрема, у Кодексі міститься комплекс норм, що регламентують окремо підстави отримання зразків для порівняльного дослідження у живих осіб і від інших об'єктів; процесуальні права осіб, у яких допускається отримання зразків; порядок отримання зразків; отримання зразків лікарем або іншим фахівцем; охорона прав особи при отриманні зразків; обов'язковість виконання постанови про отримання зразків; правила складання протоколу отримання зразків для порівняльного дослідження [6].

Звісно ж, що сама ідея настільки ретельного регламентування отримання зразків може бути запозичена законодавцем для вдосконалення норм КПК України, і тим самим були б посилені гарантії достовірності зразків і відповідно заснованого на дослідженні зразків експертного висновку, менше виникало б питань щодо процедури та повноважень осіб, які за законом можуть здійснювати отримання зразків.

Четвертим важливим питанням, на якому, на нашу думку, варто зупинити увагу, є можливість негласного отримання зразків для порівняльного дослідження. Така можливість з'явилася із запровадженням інституту негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальне судочинство України. У статті 274 КПК України зазначено, що негласне отримання зразків для порівняльного дослідження може бути здійснене лише у випадку, якщо їх отримання відповідно до статті 245 цього Кодексу неможливе без завдання значної шкоди для кримінального провадження. Негласне отримання зразків здійснюється на підставі ухвали слідчого судді, винесеної за клопотанням прокурора, або за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, у порядку, передбаченому КПК. Не зовсім зрозуміла логіка законодавця, який на відміну від статті 245, використовує у назві статті словосполучення «порівняльне дослідження». Однозначно можна стверджувати, що виконання такого дослідження можливе тільки в межах

проведення експертизи з дальшою реалізацією в кримінальному провадженні під час доказування.

Висновки. Отже, доходимо висновку про відмінність природи зразків для експертизи і речових доказів, відсутність передумов для визнання зразків самостійним джерелом доказів.

Відібрання зразків потрібно розглядати як перший, можливо, підготовчий етап експертного дослідження, об'єднаний з ним однією метою.

Додаткова регламентація отримання зразків для експертизи може сприяти вдосконаленню нормативного регулювання цього питання, і тим самим посилити гарантії їх достовірності та достовірності заснованого на дослідженні зразків експертного висновку, зменшенню кількості питань щодо процедури та повноважень осіб, які за законом можуть здійснювати отримання зразків, що, безумовно, підвищило б рівень захисту прав і свобод учасників кримінального провадження.

У подальшому потрібно звернути увагу на питання доцільності зміни назви статті 274 КПК України на таку: «Негласне отримання зразків, необхідних для експертизи», що ліпше узгоджується з іншими нормами КПК, які регламентують отримання зразків та більш точно розкриває сутність самої дії.

Використані джерела:

1. Глобенко Г. І. Отримання зразків для експертизи: процесуальні та криміналістичні аспекти. *Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу* : тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М. В. Салтєвського (м. Харків, 08 листопада 2017 р.). МВС України, Харків. нац.ун-т.внутр.справ. Харків, 2017. С. 251–252.

2. Крицька І. О. Особливості відмежування речових доказів від зразків для порівняльного дослідження у кримінальному провадженні. *Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 4-5 березня 2016 р. Дніпропетровськ, 2016. С. 103–106.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : науково-практичний коментар : у 2 т. Т. 1 / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. Харків : Право, 2012. 768 с.

4. Кримінально-процесуальний кодекс України. Харків, 2011. 232 с.

5. Примусовий відбір зразків у особи для проведення експертизи. *Методичні рекомендації для практичних підрозділів* [О. В. Лускатов, В. В. Рогальська, А. І. Терещенко, В. Д. Людвік, К. М. Пантелєсв, Н. В. Павлова, Г. С. Бідняк]. Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2017. 36 с.

6. Уголовно-процесуальний кодекс Республики Казахстан от 4 июля 2014 года № 231-V (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.07.2018). URL : https://online.zakon.kz/document/?doc_id=31575852#pos=4133;-10 (дата звернення: 12.12.2018).

7. Пилипенко Г. М. Криміналістичні проблеми отримання порівняльних зразків для експертного дослідження. *Наше право*. 2013. № 7. С. 143–147. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nashp_2013_7_25 (дата звернення: 12.12.2018).

8. Багрій М. В. Процесуальні аспекти негласного отримання інформації: вітчизняний та зарубіжний досвід : монографія. Харків : Право, 2017. 376 с.

9. Тарасенко К. В. Права людини при примусовому отриманні зразків для експертизи. *Форум права*. 2014. № 4. С. 322–326. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2014_4_57 (дата звернення: 12.12.2018).

10. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.

11. Чича Р. П. Щодо використання результатів негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. *Актуальні питання досудового розслідування та сучасні тенденції розвитку криміналістики: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Харків, 05 грудня 2014 р.)*. Харків: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. справ, 2014. С. 103–105.

12. Шейфер С. А. Следственные действия. Система и процессуальная форма. Москва, 1981. С. 120–121.

13. Щербаковський М. Г. Призначення та провадження судових експертиз. Харків, 2011. 400 с.

Стаття надійшла до редколегії 12.12.2018

Чича Р. П. Процессуальные особенности получения образцов для экспертизы

Статья посвящена определению сущности получения образцов для экспертизы. Охарактеризована юридическая природа их получения. Рассмотрен процессуальный порядок и особенности получения образцов для экспертизы в зависимости от особенностей уголовного производства. Проанализированы точки зрения авторов относительно отдельных аспектов получения образцов для экспертизы. Сделаны выводы, в соответствии с которыми механизм получения образцов для экспертизы требует дальнейшей разработки и усовершенствования.

Ключевые слова: уголовное производство, судебная экспертиза, получение образцов, следственное действие, освидетельствование лица.

Chycha R. Procedural Peculiarities of Obtaining Samples for Expert Examination

The article focuses on determining the essence of obtaining samples for examination. The legal nature of their obtaining is characterized. Procedure and features for obtaining samples for examination, depending on the characteristics of criminal proceedings are considered. The points of view of authors on individual aspects of obtaining samples for examination are analyzed. It is concluded, according to which the mechanism for obtaining samples for examination needs of further development and improvement.

Changes in criminal procedural legislation have led to the reformatting of a number of institutions and provisions existing within the criminal process. The mentioned changes and separate norms of the procedural law concerning obtaining samples for examination were not passed. Insufficient coverage, lack of many years of practice, due to changes in legislation, as well as low level of theoretical study of some aspects, contradictions of the criminal procedural law, necessitate careful analysis and clarification of the essence of obtaining samples for examination, in particular, the tacit acquisitions of samples necessary for comparative study.

In practice, obtaining samples for examination is associated with the subsequent appointment and conducting an expert study to obtain evidence. Taking into account the importance of an expert opinion for the whole process of proof, the author refers to the consistent consideration of the legal nature and details of obtaining and using samples in criminal proceedings.

The author concludes that the nature of specimens is different from the specimen for examination and material evidence, the lack of prerequisites for the recognition of samples as an independent source of evidence.

Selection of samples should be considered as the first, possibly preparatory stage of expert research, combined with one purpose.

Additional regulation for obtaining samples for examination may contribute to improving the regulatory framework of this issue, thereby strengthening the guarantees of their reliability and reliability based on the examination of samples of expert judgment, reducing the number of issues regarding the procedure and authority of persons who can lawfully obtain samples that has definitely increased. The level of protection of the rights and freedoms of participants in criminal proceedings.

Keywords: criminal proceedings, forensic expertise, obtaining samples, investigative action, examination of a person.

УДК 343.13

М.О. Яковенко

**ОРГАНІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ТА
ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В
КОНТЕКСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ
КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ**

У статті розкрито актуальні кримінальні процесуальні та організаційні аспекти запровадження спрощеного розслідування кримінальних проступків у формі дізнання. На підставі проведеного кількісного та якісного аналізу статистичних показників розглянуто стан розслідування нетяжких злочинів, які будуть віднесені до категорії кримінальних проступків. Розроблено пропозиції щодо використання технологій дистанційного навчання при перепідготовці, підвищенні кваліфікації та спеціалізації майбутніх дізнавачів. Сформовано власні пропозиції зі створення та організації діяльності структурних підрозділів дізнання.

Ключові слова: кримінальні проступки, дізнання, дізнавач, спрощене провадження.

Постановка проблеми. Захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування є прерогативою реформування функціональної моделі правоохоронної системи. Для реалізації цих принципів, з прийняттям нового Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України), було започатковано інститут кримінальних проступків, за якими проводитиметься спрощене досудове розслідування у формі дізнання. Для втілення зазначених новел вирішальне значення має те, що Верховна Рада України 22 листопада 2018 року прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень», за який проголосували 239 народних депутатів, а 07 грудня 2018 року документ направлено на підпис Президентові України (Проект Закону № 7279-д від 20 квітня 2018 року (далі – Проект № 7279-д). У зв'язку з цим доцільно проаналізувати та змодельовати дію цих концептуальних змін у практичній © Яковенко М. О., 2018